

Β. Ε. ΒΕΚΙΑΡΕΛΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΥΛΟΦΑΙΔΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕλληνικής ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΩΝΑΝΤΡΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

(Ο ΘΕΟΣ — Ο ΚΟΣΜΟΣ — Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ)

ΛΑΤΚΗ ΛΠΟΛΟΓΗΤΙΚΗ

ΜΕΛΕΤΗ ΒΡΑΒΕΥΘΕΙΣΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΙΔΩΝΙΣΜΟΝ
ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

Ίδοι γάρ ή βασιλεία τοῦ
Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἔστιν.

(Λουκᾶς ΙΖ'. 21)

ΑΘΗΝΑΙ

1938

Ε.Υ.Δ πλ.Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΤΥΠΟΙΣ "ΦΟΙΝΙΚΟΣ", ΟΔΟΣ ΛΕΟΝΝΑΤΟΥ 4

E.Y.D πjS K.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΟ ΛΦΙΕΡΩΝΩ
ΕΙC ΤΗN ΜΝΗΜΗN
ΤΗC ΜΗΤΕΡΛC ΜΟY
ΚΑΛΛΙΡΡΟΗC

Ε.γ.δ της κ.π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Εἰς τὸν προκηρυχθέντα ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας διαγωνισμὸν πρὸς συγγραφὴν Λαϊκῆς Ἀπολογητικῆς ὑπεβλήθησαν τέσσαρα ἔργα παραπεμφθέντα εἰς τὸν κ. Γρ. Παπαμιχαὴλ Καθηγητὴν τῆς Ἀπολογητικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Μετὰ τὴν ἐπισταμένην κοιτικὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἔβραζεν τὸ τοῦ κ. Β. Βενιαρέλλη ἔργον μετά τινας μικρὰς διορθώσεις. Περὶ τούτου δικαιορέλλη έργον μετά τινας μικρὰς διορθώσεις.

«...Καίτοι δ σ. ἀρχόμενος τοῦ μικροῦ του προλόγου δηλοῖ ὅτι «δὲν εἶναι ἀληρικὸς οὔτε καὶ θεολόγος», ἀλλ᾽ ὅμως δύναται νὰ λεγθῇ ὅτι καὶ πραγματικὴν ἀπολογητικὴν συνέγραψε, καὶ εὐστόχως χειρίζεται τὰ ζητήματα, καὶ μεθοδικῶς κατὰ σύστημα ἐπιτυχὲς χωρεῖ εἰς τὸ ἀπολογητικὸν ἔργον, καὶ λαϊκὸν χαρακτῆρα κέκτηται τοῦτο. Ὁ σ. εἰργάσθη ὡς εἰλικρινῆς ἀνθρώπος, ἥτοι ὡς ἀνθρώπος ἀποδεχθεὶς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας ἀφοῦ πρότερον ἐδοκιμάσθη ψυχικῶς, ἐμελέτησεν, ἐσκέψθη καὶ ἐπείσθη. «Εἶχε—λέγει—τὰς στιγμὰς τῆς ἀμφιβολίας, τὰς στιγμὰς τοῦ «πειρασμοῦ», ὅπως κάθε ἀνθρώπος εἰς τὴν ζωήν. Ἐπίσης καὶ τὰς ἄλλας ἔκείνας στιγμὰς ὅπου νομίζει κανεὶς ὅτι ή Γνῶσις φονεύει τὴν Πίστιν, ὅτι ή Ἐπιστήμη ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεόν. Δὲν ἐσταμάτησεν ὅμως. Ἐπέμενε νὰ ἐρευνᾷ—ὅπως δὲ ᾧτο ἐπόμενον—διεπίστωσεν ὅτι ὅχι ή πραγματική, ἀλλὰ ή ψευδώνυμος γνῶσις ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅχι ή πολλή, ἀλλὰ ή δλίγη Ἐπιστήμη ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐνῷ ἀντιθέτως ή πολλὴ Ἐπιστήμη, ή ἀληθινή, ἔκείνη ποὺ ἀξίζει νὰ γράφεται μὲ κεφαλαῖον Ε διδηγεῖ τὸν ἀνθρώπον κοντὰ εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ή ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις—ἐπιλέγει—εἶναι ή μόνη ἴκανοποιητική, διὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, λύσις τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ὑπάρχεως καὶ τῆς ζωῆς, μὲ τὴν προύποθεσιν φυσικὰ ὅτι πρόκειται περὶ ἀνθρώπων, ποὺ ἔχουν διαυγῆ

νοῦν καὶ καθαρὰν καρδίαν...». Ἐκριβῶς ως τοιοῦτος ὁ σ. ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἔργῳ του ἐνασχοληθεὶς περὶ τὰ μεγάλα προβλήματα, ἀτινα ἀποτελοῦν ὑποκείμενον διαπραγματεύσεως τῆς Ἀπολογητικῆς, διολογουμένως δὲ ἐπιτελεῖ τὸ ἔργον του μετ' ἐπιτυχίας, διότι καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι πειστικά, καὶ τὸν λογικὸν εἴρημὸν τῶν συλλογισμῶν του κατά τε τὰ ἐπὶ μέρους καὶ ως πρὸς τὰ συνολικά του πορίσματα διατηρεῖ, καὶ γλῶσσαν τὴν κατάλληλον πρὸς τὸ μέσον ἀναγνωστικὸν κοινὸν χρησιμοποιεῖ· τὸ δὲ σπουδαιότερον, γνωρίζει νὰ ὅμιλῃ εἰς τὴν ψυχήν, εἰς τὸν ἀρτιον ἄγνωστον, καὶ εἰς τὸν νοῦν δηλ. καὶ εἰς τὴν καρδίαν. Ἀποφεύγων τὸ λόγιον ὕφος τῶν πολυπλόκων καὶ δυσλήπτων κατασκευῶν, ἐκφράζει τὰς ἐννοίας του διὰ γλώσσης ἀπλῆς, εὐλήπτου, οεούσης. **Διὰ παραστατικῶν** δὲ ἐκφράσεων, δημωδεστέρων ρήσεων, εἰκόνων, παρομοιώσεων καὶ παραδειγμάτων ἐπιτυχῶν πείθει θέλγων καὶ θέλγει πείθων, δὲν θὰ ἔλεγε δέ τις ἀνακρίβειαν, ἂν ἀνεγνώριζεν εἰς τὸ ἔργον καὶ λογοτεχνικὴν ἀξίαν».

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

‘Ο συγγραφεὺς τοῦ μικροῦ αὐτοῦ βιβλίου δὲν εἶναι κληρικὸς οὔτε κανόθεολόγος. Ζῇ δμως, ἐπομένως δοκιμάζεται. Ἐπιπροσθέτως μελετᾷ καὶ σκέπτεται. Εἶχε τὰς στιγμὰς τῆς ἀμφιβολίας, τὰς στιγμὰς τοῦ «πειρασμοῦ» ὅπως κάθε ἄνθρωπος εἰς τὴν ζωήν του. Ἐπίσης τὰς ἄλλας ἔχεινας στιγμὰς ὅπου νομίζει κανεὶς δτι ἡ Γνῶσις φονεύει τὴν Πίστιν, δτι ἡ Ἐπιστήμη ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεόν. Δὲν ἐσταμάτησεν δμως. Ἐπέμεινε νὰ ἔρευναι καὶ—ὅπως ἦτο ἐπόμενον—διεπίστωσεν δτι ὅχι ἡ πραγματικὴ ἄλλὰ ἡ «ψευδώνυμος» γνῶσις ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅχι ἡ πολλὴ ἄλλὰ ἡ ὀλίγη Ἐπιστήμη ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ πολλὴ Ἐπιστήμη, ἡ ἀληθινή, ἔχεινη ποὺ ἀξίζει νὰ γράφεται μὲ κεφαλαῖον Ε ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον χοντὰ εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ἡ «ἐν Χριστῷ» ἀποκάλυψις εἶναι ἡ μόνη ἴκανοποιητική, διὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν δλων τῶν ἀνθρώπων, λύσις τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ζωῆς, μὲ τὴν προϋπόθεσιν φυσικὰ δτι πρόκειται περὶ ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν διαυγῆ νοῦν καὶ καθαρὰν καρδίαν. Συμβαίνει δὲ πολὺ συχνὰ νὰ ἔχουν τέτοιον νοῦν καὶ τέτοια καρδιὰ καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἔκεινους ποὺ φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως κακοὶ καὶ διεστραμένοι. Πόσοι ἀπὸ τοὺς φανταζομένους δτι εἶναι ὑλισταὶ δὲν εἶναι χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν ἔτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Χριστοῦ, ἀρκεῖ νὰ εύρεθῇ ἔκεινος

ποὺ θὰ τοὺς δεῖξῃ τὸν δρόμον, ποὺ θὰ τοὺς δεῖξῃ —διὰ νὰ ἔκφρασθῶ καλλίτερα—τὸ κλειδὶ μὲ τὸ ὅποῖον ἀνοίγουν αἱ κλεισμένες εἰς τὴν Πίστιν καρδιές. Εἶναι τὸ ᾖδιο κλειδὶ μὲ τὸ ὅποῖον ὁ Χριστός, κρεμασμένος ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν, ἥνοιξε διὰ τὸν Ληστὴν καὶ διὸ ὅλους μας τὴν πύλην τοῦ Παραδείσου.

“Οταν ἔδιάβασε τὸ διάγραμμα τῆς «Λαϊκῆς Ἀπολογητικῆς», ὁ συγγραφεὺς τοῦ τομιδίου αὐτοῦ, ἔφαντάσθη ὅτι **Θὰ είμπροῦσε** νὰ συμμετάσχῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν διαγωνισμὸν ποὺ προκηρύσσεται ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Δὲν γνωρίζει τὴν στιγμὴν αὐτήν, ἀν ἡ προσπάθειά του ἐπέτυχεν. Θὰ εἶναι ὅμως ἴκανοποιημένος ἀν συντελέσῃ ὅστε καὶ μία ἔστω κλεισμένη καρδιὰ ν’ ἀνοίξῃ εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τῆς Ἀγάπης.

’Αθῆναι, 1η Ὁκτωβρίου 1934

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

•*Αιγήσυχος, ή σκέψις τοῦ ἀνθρώπου, προσπαθεῖ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, νὰ ἐπιλύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς διπλαξεως. •Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων Θρησκεῖαι καὶ φιλοσοφίαι, ἀντὶ νὰ εὔρουν μίαν ἴκανοποιητικὴν λύσιν, καθιστοῦν τὰ προβλήματα περισσότερον πολύπλοκα. Μόνοι, ή ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις παρέχει λύσιν ἴκανοποιοῦσαν ἀπολύτως τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μας.*

•*Απὸ τότε ποὺ ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὴν ἴστορίαν του βλέπει ὅτι εἰς ᾅλα τὰ στάδιά της δύο συναισθήματα κυριαρχοῦν μεταξὺ τῶν διαφόρων του. Τὸ συναίσθημα ὅτι ὑπάρχει κάποια Δύναμις ὑπερκόσμιος ή εὑμένεια τῆς ὅποιας μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος καὶ τὸ συναίσθημα ὅτι ὅταν διθάνατος καταστῆσῃ ἀψυχον τὸ σῶμα μας, ή ὑπαρξίς μας, ἐν τούτοις, δὲν παύει νὰ ὑφίσταται. Εὑρίσκομεν τὰ συναισθήματα αὐτὰ μεταξὺ τῶν πλέον βαρβάρων τῶν πλέον πρωτογενῶν λαῶν τῆς ἀλλοτε καὶ τῆς σήμερον. Τὰ εὑρίσκομεν ἔξ ΐσου μεταξὺ τῶν πλέον προηγμένων καὶ πολιτισμένων. Τὰ δύο αὐτὰ συναισθήματα εἶναι προφανὲς ὅτι τὰ ἔφερε μαζῆ του ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ἐκεῖ διπόθεν ἦλθε. Τὸ ἀπὸ ποὺ ἦλθε συνεζητεῖτο μὲ πάθος μέχρι πρό τινος. Σήμεραι δὲν συζητεῖται ἀπὸ τοὺς σοβαροὺς ἐπιστήμονας. •Απὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰώνος μας—ὅπως θὰ μᾶς δοθῇ εὐκαιρία νὰ ποῦμε εἰς τὰ κατόπιν κεφάλαια—ή ἀληθινὴ ἐπιστήμη τηνὶ συμφωνεῖ μὲ τὸν γηραιὸν Πλούταρχον—ἔκλεγω ἐπίτηδες ἔνα μὴ Χριστιανὸν συγγραφέα, συνάμα δὲ καὶ Ἱερέα—ποὺ εἶπεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ εἰς Λύτον ἐπιστρέφει. «Ἐκεῖθεν ἥκει, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀνεισιν». (Φράσις ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸν Πίνδαρον).*

•*Υπάρχουν—εἶναι ἀλήθεια—ἀκόμη σοβαροὶ ἐπιστήμονες ποὺ ἐπιαναλαμβάνουν ἐκεῖνο ποὺ εἶπεν εἰς ἔνα διεθνὲς συνέδριον σο-*

φῶν, εἰς τὰ 1880, δὲ Γάλλος Ντυμπούα Ρεμόν (Dubois Reymond). Ignorabimus.—Θὰ ἀγνοοῦμεν. Ναί. Θὰ ἀγνοοῦμεν, ἐφ' ὅσον ζητοῦμεν τὸν Θεὸν μὲν τὸ μικροσκόπιον, ἐφ' ὅσον τὸν ζητοῦμεν ψηλαφητὰ μὲν πειράματα μέσα εἰς τὸν ἔργαστηριακὸν σωλῆνα τὴν στιγμὴν ποὺ—ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν ὅμιλίᾳκον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους—εἴναι τόσον εὔκολον νὰ τὸν εὑρωμεν «οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνδές ἑκάστου ἥμῶν ὑπάρχοντα», διότι ὅπως εἶπεν ὁ Ἑλλην ποιητὴς Ἡρακλος «Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἔσμεν».

Ἐνας—ἔνυς ὅμως, ἐπὶ τῶν ἥμερῶν μας, οἱ πράγματι σοφοὶ ἐπιστήμονες προσχωροῦν εἰς τὴν Ἀλήθειαν καὶ διακηρύττουν τὴν ἐκ Θεοῦ προέλευσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Θὰ δμιλήσωμεν καὶ δι' αὐτὸς εἰς τὰ κατόπιν κεφάλαια. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκούμεθα νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι καὶ οἱ ὀλίγιστοι ἐκεῖνοι—ποὺ ἀναμφισβήτητος δὲν εἴναι οἱ καλλίτεροι—μεταξὺ τῶν σημερινῶν ἐπιστημόνων οἱ ὅποιοι ἐπιμένουν νὰ μὴ θέλουν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι δὲνθρωποις, ἐκτὸς τῆς ὑλικῆς ἔχετε καὶ πνευματικὴν ὑπόστασιν, δὲν εἰμποροῦν ἐν τούτοις νὰ μὴ παραδεχθοῦν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνο ποὺ εἴπαμε εἰς τὴν ἀρχήν: ὅτι δηλαδὴ τὰ δύο συναισθήματα, τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἐμφανίζονται εἰς τὸν κόσμον μαζῇ μὲ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ «γνῶσις» προχωρεῖ τόσον αὐξάνει ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια ποὺ καταβάλλει δὲνθρωπος διὰ νὰ λύσῃ τὸ μεγάλο πρόβλημα. Εἰς δλας τὰς ἐποχὰς θέτει δὲνδιος εἰς τὸν ἔαυτόν του τὰ ἔρωτήματα:

Ἄπὸ ποῦ ἔρχομαι; ποῦ πηγαίνω; ποῖος εἶναι δὲν προορισμός μου εἰς τὸν κόσμον αὐτόν; κατὰ τί διαφέρω ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῷα;

Ολαὶ αἱ θρησκεῖαι καὶ δλας αἱ φιλοσοφίαι αἱ ὅποιαι ἐγενῶντο—ὅπως συνέβαινεν ἴδιως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα—ἀπὸ τὴν θρησκείαν δὲν ἔπαυαν νὰ δίδουν ἀπαντήσεις εἰς αὐτὰ τὰ ἔρωτήματα. Οἱ ἀπολίτιστοι, οἱ βάροβαροι λαοὶ μὲ τὴν ἀτελῆ ἀκόμη καὶ ταπεινὴν σκέψιν, ἔλυαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων—ὅπως λύουν καὶ σήμερα ὅπου ἀκόμη ὑπάρχουν—τὰ μεγάλα αὐτὰ πρόβλήματα, μὲ τὸν πλέον πρωτόγονον τρόπον. Ἄνικανοι νὰ φιά-

σουν ἔως τὸ πρῶτον, τὸ ἀρχικόν, Αἴτιον ἔβλεπαν μόνον τὸ ἀποτελέσματα. Ἀδυνανατοῦντες νὰ διακρίνουν τὸν Κτίστην, ἐθεοποιοῦσαν καὶ ἐλάτρευαν τὰ κτίσματα. Εἶχαν ἐμφυτὸν μέσα των τὸ συναίσθημα ὅτι πρέπει νὰ ἐπισπάσουν τὴν εὔνοιαν τῶν θεῶν καὶ ἐπροσπαθοῦσαν νὰ τὸ κατορθώσουν μὲ μαγείας, ἐξορκισμούς, μαγγανείας—ἀκριβῶς ὅπως κάμνουν καὶ σήμερα οἱ ἄγριοι καὶ οἱ ἀπολίτιστοι ἀκόμη ἀνθρώποι, ὅπως ἔκαμναν μέχρι πρὸ ὅλιγων ἀκόμη ἐτῶν οἱ Ἐσκιμῶι, οἱ Ὁτεντότοι, οἱ κάτοικοι τῆς Γῆς τοῦ Πυρός. Κατὶ τοὺς ἔλεγε μέσα των ὅτι διὰ νὰ ἐξελεωθῇ ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖται θυσία ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἐθυσίαζαν ὅχι μόνον ξῶα ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους. Οἱ ἰερεῖς των ἥσαν καὶ εἶναι ἀκόμη Ἱατροί, μάγοι, ἐξορκισταί. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο φυσικά, νὰ παρεξηγήσουν τὴν ἴδεαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ παρεξήγησις αὐτὴ παρατηρεῖται καὶ μεταξὺ τῶν προηγμένων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος τῶν ὅποιων οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ φιλόσοφοι κατέβαλλαν ἐν τούτοις κᾶθε προσπάθειαν διὰ νὰ προσδώσουν εἰς τὴν θρησκείαν ἡθικόν, πνευματικὸν δηλαδή, χαρακτῆρα, νὰ τὴν ἀπαλλάξουν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ τὴν διουλείαν τῶν τύπων, νὰ εὕρουν —μὲ μίαν φράσιν—τὴν Ἀλήθειαν.

Σίναι, Ἱνδοί, Αἰγαῖοπτιοι, Ἔλληνες

Ἀρχαιότατος λαὸς οἱ Σίναι (Κινέζοι) μὲ παναρχαίαν θρησκείαν (ἴσως 2.500 ἔτη πρὸ Χριστοῦ) φιθάνουν διὰ τοῦ Λαο-Τσὲ (640 π. Χ.) καὶ τοῦ Κομφουκίου (550 π. Χ.) εἰς διατύπωσιν μιᾶς ἡθικῆς ποὺ δὲν εἶναι διόλου ἀναξία λόγου, ἀλλὰ εἰς τὴν δοκοίαν τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα συνδέονται τόσον στενῶς μὲ τὰ πολιτειακὰ διστε ἡ θρησκεία των νὰ χαρακτηρίζεται μᾶλλον ὡς κρατική. Σκοπός της εἶναι νὰ ἐμφανίσῃ τὸν αὐτοκράτορα ὡς ἔνα Θεὸν ἐπὶ γῆς μ' ἔξουσίαν ἀπεριόριστον. Αὐτὴ εἶναι καὶ σήμερον ἡ ἐπίσημος, ἡ κρατική, θρησκεία τῶν Ἱαπώνων μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἔχει μείνη ἔνα ἀπλὸ σύμβολον, μία ἀνάμνησις μᾶλλον, διότι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει διαδοθῆ πολὺ τόσον εἰς τὴν Ἱαπωνίαν δσον καὶ εἰς τὴν Κίναν, ἵδεις εἰς τὰς ἴθυνούσας τάξεις των.

Χώρα μὲ γονιμώτατον ἔδαφος διὰ τὰ θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ προβλήματα, αἵ Ἰνδίαι, μᾶς παρουσιάζουν ἀξιολόγους ἐρευνητάς των ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἡδη τῶν Ἱερῶν βιβλίων, τῶν «Βέδα», ποὺ ἀνάγονται εἰς τὸν δέκατον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ καὶ ἵστως ἀκόμη προγενέστερον.¹ Άλλὰ καὶ ἔδῶ πόση σύγχυσις μὲ τοὺς 3339 θεοὺς καὶ τὰ 33 τῶν συμπλέγματα, μὲ τὸν Βισνοῦ ἐκπρόσωπον τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τὸν Σίβαν, θεὸν τοῦ Κακοῦ ὃπως μᾶς τοὺς παρουσιάζουν οἱ Βραμᾶνες (ἱερεῖς, θεόσοφοι) ἀπὸ τοῦ ὅγδοου π. Χ. αἰῶνος, μὲ τὰ πολυποίκιλα καὶ πολύπλοκα συστήματα τῶν μιμητῶν τοῦ Βράμα ἀργότερα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σιδάρτα Γοτάμα Βούδδα (ἔτος γεννήσεως του, καθ² ὅλας τὰς πιθανότητας, τὸ 560 πρὸ Χριστοῦ) εὑρίσκομεν μερικὰς ἀποπείρας λύσεως τῶν μεγάλων προβλημάτων ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν αἵ ὅποιαι θὰ εἰμποροῦσαν νὰ ἴκανοποιήσουν, διπωσδήποτε καὶ τοὺς σημερινοὺς ἀκόμη ἐρευνητὰς τῶν προβλημάτων αὐτῶν. Ἡ νίκη εἰς τὸν ἄγῶνα κατὰ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ἡδονῆς, ὁ νόμος τῆς Χάριτος ὁ κοινὸς δι³ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι βέβαια σημεῖα ἀξειαπροσοχῆς εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βουδδισμοῦ. Άλλὰ διὰ νὰ ἴκανοποιήσῃ τὸν ἄγνωστον, διὰ νὰ δώσῃ ἐνα καρπὸν εἰς τὴν ἐρευνάν του, διὰ νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δὲν εὑρίσκει νὰ προσφέρῃ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν Νιρβάναν (ἢ τὸ Νιρβάνα) τὸν παράδεισον τῆς ἀποαξίας καὶ τῆς νεκρώσεως. Ίκανοποιεῖ ὅμδες τάχα τὴν ἀνησυχίαν τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐρευνᾷ, ἐνα κήρυγμα ποὺ μᾶς διαβεβαιώνει ὅτι ὅχι μόνον τὸ μῆσος ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη γεννᾶ πόνον ἐπομένως δὲν πρέπει ν³ ἀγαπᾶ κανεὶς ὅπως δὲν πρέπει οὔτε νὰ μισῇ; Ἄποδειξις τῆς ἀνικανότητος τοῦ Βουδδισμοῦ νὰ ἴκανοποιήσῃ καὶ τοὺς Ἰνδοὺς ἀκόμη φιλοσόφους εἶναι τὸ κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1928 εὑρύτατα κυκλοφυροῦσαν καὶ δημοσιευθὲν κατόπιν εἰς ὅλου τοῦ κόσμου τὰς ἐφημερίδας (ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς εἰς τὸ «Ἐθνος» τῆς 17 Απριλίου 1930) διάγγελμα τοῦ Μαχάτμα Γκάντι, τοῦ πασιγνώστου ἀνὰ τὴν ὑφήλιον μικροσώμου καὶ καχεκτικοῦ γεροντίου, ποὺ ἐν τούτοις, ὥπλισμένον μὲ τὴν μόνην δύναμιν τῆς

ΙΔΕΑΣ, ἀντιμετωπίζει νικηφόρως δλόκληρον τὴν Βρετανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ σύρει ὅπίσω του ἔξήντα ἑκατομμύρια Ἰνδῶν. «Πιστεύω—λέγει εἰς τὸ διάγγελμά του αὐτὸ δ Γκάντι—εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὅρους τῶν Ἐλαιῶν διμιλίαν. Ἐὰν μὲν ἐκαλοῦσαν γὰ τὴν ἐρμηνεύσω ὅπως τὴν ἐννοῶ, θὰ ἔλεγα χωρὶς τὸν παραμικὸν δισταγμόν: «Μάλιστα, εἴματε Χριστιανός».... Θὰ ἔλθῃ στιγμὴ κατὰ τὴν ὅποιαν οἱ οιπτόμενοι σήμερον εἰς τὴν μέθην τῶν ὑλικῶν ἥδονῶν θὰ δηισθωχωρήσουν περίτρομοι ἀναφωνοῦντες: «τί ἐκάμαμεν;» Ἀληθινὰ σᾶς λέγω, ὡς σημερινοὶ νέοι, πίνετε ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους διμιλίας. Καὶ καλυφθῆτε μὲ τέφραν καὶ μὲ σάκκους. Αἱ συμβουλαὶ τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἀπηυθύνοντο μόνον εἰς τοὺς μαθητάς Του ἀλλὰ καὶ σὲ σᾶς καὶ σ' ἔμενα». Ἔτσι—σὺν Χριστιανὸς—διμιεῖ ὁ μεγαλείτερος Ἰνδὸς βουδδιστὴς τῶν ἥμερῶν μας.

Παρερχόμεθα τὴν περσικὴν Θρησκείαν τοῦ Ζωροάστρου καὶ τὸ πλῆθος τῶν μικροτέρων αἰρέσεων καὶ σχολῶν καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν «σοφίαν» τῶν Αἰγυπτίων. Ἐδῶ εἶναι ἀρκετὰ δύσκολον—πολλοὶ μάλιστα ἔκ τῶν εἰδικῶν φρονοῦν ὅτι εἶναι ἀδύνατον—γὰ καθορισθοῦν τὰ ὔρια ποὺ χωρίζουν τὴν λαϊκὴν θρησκείαν ἀπὸ τὴν Ἱερατικὴν σοφίαν. Ὁπωσδήποτε αἱ λατρευόμεναι θεότητες ἦσαν προσωποποιήσεις τῆς γῆς (Σὲβ) τοῦ ἥλιου (Ρὰ) τῆς σελήνης (Ἄχου) τῆς ἀτμοσφαίρας (Σού), Ἡ ἀδρατος καὶ πάνισχυρος δύναμις ἡ πληροῦσα τὸ Σύμπαν (Νὲβ ἔρ τσὲρ) ἐκπροσωποποιήθη, ἔλαβε δηλαδὴ τὴν μορφὴν τοῦ Χεπερᾶ, συνεζεύχθη τὴν σκιάν του, ἀπέκτησεν ἀπογόνους, ἔκτισεν ἐν τῷ μεταξὺ τὴν γῆν καὶ τὸ στερέωμα καὶ ἔκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Χεπερᾶ προῆκθον δ Ὅσιοις καὶ τῇ Ἰσις ποὺ ἦσαν συγεζευγμένοι ποὺν ἀκόμη γεννηθοῦν. Υἱὸς τῆς Ἰσιδος ἦτο δ Ὠρος, δ ὅποιος κατέστη δ ἐπίσημος προστάτης τῶν Φαραώ. Διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον ὅτι τὸ Κά, εἶδος διαφανοῦς σκιᾶς πανομοτύπου πρὸς τὸ σῶμα ἄλλῳ ἀօράτου, ἔξακολουθοῦσε γὰ ζῆ μετὰ θάνατον ἐντὸς τοῦ σώματος καὶ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο αἱ ταοιχεύσεις καὶ ἔλαμβάνοντο δλατὰ ἄλλα μέτρα ὥστε γὰ μὴ καταστραφῆ.

τὸ σῶμα τῇ νὰ ὑπάρχουν μέσα εἰς τοὺς τάφους πανομοιότυπά του, ἀναπληρωματικὰ τρόπον τινὰ σώματα κατασκευασμένα ἀπὸ ὅλην ἢ δποία δὲν ὑπέκειτο εἰς εὔκολον φθοράν. Ἐπειταὶ δμως (ἐπὸ τῆς τετάρτης δυναστείας) θέρχεται νὰ ἐπικρατῇ ἢ ἀντίληψις ὅτι ἡ ψυχὴ χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ζῇ ὑνεξαρτήτως αὐτοῦ, εἰς ἄλλον κόσμον.

Οἱ Ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων ἀποτελοῦσαν προνομιούχον ἐντελῶς τάξιν. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν τὸ προνόμιον νὰ ἔρχωνται εἰς ἔπαφὴν μὲ τὰ Κὰ τῶν θεῶν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπετύγχαναν τὴν γνῶσιν τῶν παρελθόντων καὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν γεγονότων. Ἀπὸ τοὺς σοφοὺς Ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου ἦντιλησαν ἀγαμφισβητήτως διδάγματα οἵ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ περισσότερον ἵσως ἀπὸ ὅλους ὁ Σόλων. Λὲν πρέπει δμως νὰ νομισθῇ ὅτι ὅλα ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν «Τίμαιον» τοῦ Πλάτωνος ὡς λεχθέντα ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους Ἱερεῖς εἰς τὸν Σόλωνα εἶναι σοφία ἀποκλειστικῶς ἴδια των. Ἡ σοφία τῶν Ἑλλήνων ἔχει προσθέση πολλὰ εἰς τὴν ὡς αἰγυπτιακὴν ἐμφανιζομένην ἀφήγησιν. Πιθανώτατα μετὰ τὴν ἔξαράνισιν τοῦ ἀνθρώπου συνεπείᾳ τῶν κατακλυσμῶν, ἀνεφάνη οὗτος ἐκ νέου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν, ὡς ἀρχαιότεροι, εἶχαν παραδόσεις ποὺ δὲν τὰς ἔγγνωριζαν οἵ Ἀθηναῖοι καθὸ μεταγενέστεροι καὶ διὰ τοῦτο ὁ Αἰγύπτιος Ἱερεὺς διμιλῶν εἰς τὸν Σόλωνα ἔχαρακτήρισε τοὺς Ἑλληνας ὡς ἀμαθῆ παιδιά. (Ἑλληνες ἀιεὶ παῖδες).

Ἐκτὸς τοῦ Σόλωνος καὶ ἄλλος νομοθέτης—ὁ Μωϋσῆς—εἶχεν ἔκπαιδευθῆ μὲ τὴν σοφίαν τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ ὁ Κέκροψ ἄλλως τε, σύγχρονος περίπου τοῦ Μωϋσέως, ἦτο κατὰ τὴν παράδοσιν σοφὸς Αἰγύπτιος ποὺ ἔφερεν ἀπὸ τὴν πατούδα του Σαΐδα τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀττικήν. Ὁλη αὐτῇ δμως ἡ σοφία τῶν Αἰγυπτίων κατέληξεν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὴν Αἴγυπτον ἕνα μουσεῖον βαλσαμωμένων ὑπάρξεων. Ἐδῶ βαλσαμωμένοι ἀνθρώποι, ἔκει γάτοι, σκῦλοι, κροκόδειλοι—διότι καὶ τὰ ζῷα εἶχαν τὸ Κά των, ὅπως καὶ οἱ θεοὶ τὸ ἴδικόν των. Ἐ· Η πα-

λαιά τοπική θρησκεία ἔπεσεν εἰς τὰ χέρια ἀστρολόγων, μάγων καὶ διαφόρων ἄλλων ἀπατεώνων.

Ἄπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του ἥ Αἴγυπτος ἐξελληνίζεται καὶ εἰς τὰς νέας πόλεις, ἵδιως τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπικρατεῖ ὁ Ἑλληνόφωνος Ἰουδαϊσμὸς διὰ νὰ προετοιμάσῃ τὸν δρόμον εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Ο Αἰγαῖος πολιτισμὸς—ἱδίως ὁ Μινωϊκὸς εἰς τὴν Κρήτην—εἶχε θρησκείαν φυσιολατρικὴν εἰς τὴν ὅποιαν τελικῶς ἐπεκράτησεν ἥ θεὰ Εῆ, ἥ Μεγάλη Μήτηρ μὲ σύμβολον τῆς ἴσχύος της τὸν διπλοῦν πέλεκυν. Σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, ὅπως προφανέστατα καὶ τοῦ συγγενοῦς του Αἴγυπτιακοῦ, ἔλαβαν οἱ ἀπολύτιστοι ἄκρων "Ἄριοι" Ἐλληνες οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἥδη ποδὸς Χριστοῦ αἰῶνος ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τοῦ ὅγδουν καὶ τοῦ ἑβδόμου ἡρχισαν νὰ παρουσιάζουν τὴν ἀνθησιν καὶ τὸ θαῦμα τοῦ ιδικοῦ των ὑπερόχου πολιτισμοῦ. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐλλάδα ἥ τόσον ἀκμάσασα φιλοσοφία εἶναι κόρη τῆς Θρησκείας μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀπὸ μίαν ὠρισμένην ἐποχὴν—τὴν ἐποχήν, θὰ ἐλέγαμε, τῆς ἐνηλικιώσεώς της—ἀπαρνεῖται καὶ κακοποιεῖ τὴν μητέρα της. Οἱ Ἐλληνες σιρφοὶ ἐπλησίασιν τὴν πηγὴν τῆς Ἀληθείας περισσότερον ἀπὸ δλους τοὺς ἄλλους (πρόκειται φυσικά, διὰ τοὺς μὴ μονοθεῖστὰς) καὶ εἰμπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς ὅτι ἐφωτίσθησαν ἀπὸ μερικὰς ἄληθινὰς ἀκτίνας Θείου Φωτύς. Οἱ θεοὶ τοῦ Ὁλύμπου—τὸ ἀτίθασσα αὐτὰ τρελλόπαιδα τοῦ ἀπεράντου κυανοῦ—δέν ἔπαιζαν κανένα ρόλον εἰς αὐτὴν τὴν διαφώτισιν τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας. Ο φιλόσοφος Ξενοφάνης (Στ' αἰών π. Χ.) ἤλεγξε δριμύτατα τὴν παραδεδεγμένην θρησκείαν καὶ κατεφέρθη ἐναντίον τῆς πολυθείας καὶ ἐναντίον τῆς συνηθείας τοῦ νὰ δημιουργοῦν οἱ ἀνθρώποι θεοὺς κατ' εἰκάνα καὶ δμοίωσίν των, ἀνθρωπομόρφους, μὲ ἀνθρώπινα δηλαδὴ αἰσθήματα καὶ ἀνθρωπίνην ὅμιλίαν. «Ἐάν τὰ βώδια—ἔφθασε νὰ πῇ ὁ Ξενοφάνης—ἥξεν ραγνὰς ζωγραφίζουν θὰ μᾶς παρουσίαζαν τοὺς θεούς των μὲ κέρατα». Ο ίδιος φιλόσοφος ἐκήρυξε τὸν ἔνας καὶ μόνος Θεὸς ὑπάρχει, δλος δόμα, δλος οὗς, δλος νοῦς, ἀρχει δὲ πάντων ἀκόπως διὰ τῆς ίδιας διανοίας». Η Ἑλληνικὴ φιλοσο-

φία ἀντελήφθη πολὺ ἐνωρὶς ὅτι ἡ καθιερωμένη θρησκεία δὲν εἰμποροῦσε νὰ τῆς παράσχῃ τὴν παραμικρὰν βοήθειαν εἰς τὴν προσπάθειάν της πρὸς ἀναζήτησιν τῆς Ἀληθείας. Οἱ ἔλληνες ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι γίνονται προφῆται καὶ προαναγγέλλουν ὅτι οὗ θεοὶ τοῦ Ὁλύμπου «θὰ πέσουν» μίαν ἡμέραν. Ὁ Αἰσχύλος εἰς τὸν «Προμηθέα Δεσμώτην» ὅμιλεῖ διὰ τὸν Δυνατὸν ποὺ θὰ εὕρη μιὰ φλόγα ἵσχυρότερη ἀπὸ τὸν κεραυνὸν καὶ θὰ συντρίψῃ τὸν Δία. Ὁ Σοφοκλῆς, εἰς τὸν «Οἰδίποδα Τύραννον» λέγει τὸ περίφημον ἔκεινον «Ἐρρει τὰ θεῖα» ποὺ μοῦ ἐνθυμίζει τὸν 82ον ψαλμὸν τοῦ Δαυίδ ὃπου «ὅ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ Θεῶν» καὶ τοὺς λέγει; «Ἐγὼ εἶπα: θεοί ἔστε... ὑμεῖς δὲ ὡς ἀνθρωπος ἀποθνήσκετε καὶ ὡς εἶς τῶν ἀρχόντων πίπτετε». Ἀναζητοῦντες τὴν Ἀληθείαν οἱ Ἑλληνες ἔφθασαν εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς Φιλοσοφίας, τόσον ὥστε νὰ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι κανὲν ἀπὸ τὰς σύγχρονα φιλοσοφικὰ συστήματα δὲν εἶναι νέον διότι ὅλα τὰς γνωρίζομεν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, τόσον τὸ ἀπολογητικὰ ὅσον καὶ τὸ ἀρνητικά. Καὶ τὰ μὲν ὑλιστικὰ κηρύγματα δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν τὴν στιγμὴν αὐτήν. Εἰς ἄλλο κεφάλαιον θὰ τὰ πραγματευθοῦμε καὶ ὁ ἀποδείξωμεν τὸ ἀσύστατόν των. Εἰς τὰ ἄλλα, τὰ πνευματικά, κηρύγματα τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας εὑρίσκομεν μερικὰ σημεῖα ποὺ θὰ ἴκανοποιοῦσαν σήμερα τὸν καλλίτερον Χριστιανόν. Πόσον ὑψηλὴ εἶναι λ. χ. ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζει ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Φαίδωνα». Ὅπάρχει Θεὸς ὁ ὅποιος φροντίζει διὸ ἡμᾶς καὶ ἡμεῖς εἴμεθα κτήματά του δηλαδὴ δοῦλοι Του. Ὁ φιλόσοφος λοιπὸν προκειμένου νῷ ἀποθάνῃ ὅχι μόνον δὲν λυπεῖται ἀλλ' ἀπῷ ἐναντίας εἶναι γεμάτος ἐλπίδα διότι μετὰ θάνατον ὑπάρχει κάτι καὶ μάλιστα κάτι πολὺ καλλίτερον διὰ τοὺς καλοὺς παρὰ διὰ τοὺς κακούς. Καὶ εἰς ὅσους τυχὸν ἐρωτήσουν διατὶ τότε δὲν προκαλοῦμεν μόνοι μας τὸν θάνατον διὰ νὰ πᾶμε μιὰ ὕρα ἀρχήτερα κοντὰ εἰς τὸν «ἀγαθόν μας κύριον» ὁ Σωκράτης δίδει ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀπάντησιν: Ἡμεῖς οἱ ἀνθρωποι εὑρισκόμεθα «εἰς μέρος φυλαττόμενον» καὶ δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ἐλευθερώνωμε μόνοι μας ἀπὸ αὐτὸ τὸν ἐαυτόν μας οὐτενὰ

φεύγωμε κρυφά. Πρέπει δηλαδή—διὰ νὰ παραφράσωμεν χριστιανικὰ τὰ λόγια τοῦ Σωκράτοτ—νὰ ζοῦμε ἐφ' δσον τὸ θέλεν δ Θεὸς καὶ νὰ φροντίζωμεν ὅστε νὰ πολλαπλασιάζωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὸ τάλαντον ποὺ μᾶς ἔδωκεν δ Λημιουργός μας.'

‘Υπέροχον, ἀληθιγά, κίρυγμα τοῦ φιλοσόφου δ ὅποῖς ἐν τούτοις κατεδικάσθη ἀπὸ τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων ὡς μὴ πιστεύων εἰς τοὺς θεούς τῆς πόλεως καὶ ὡς εἰσάγων καὶ δαιμόνια. Παρ’ ὅλον, ἐν τούτοις, τὸν θαυμασμὸν μας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους, παρ’ ὅλην τὴν ἰκανοποίησιν ποὺ μᾶς δίδουν ωρισμένα σημεῖα της, βλέπομεν καταφανῶς ὅτι εἰς αὐτὴν δὲν ὑπάρχει ἀκόμη τὸ τέλειον, τὸ ἀπολύτως ἰκανοποιητικὸν δι’ ὅποιων διψῆς νὰ φωτισθῇ. Εἰς τὸν ἴδιον «Φαίδωνα» λ. χ. δ Πλάτων παρουσιάζει τὸν Σωκράτην διμιλοῦντα περὶ μετεμψυχώσεως ὥρισμένων ἀνθρώπων (μεθύσων, κοιλιοδούλων κ.λ.π.) εἰς ὄνους καὶ ἄλλα παρόμοια ζῷα. Ἐπίσης δσα λέγει δ φιλόσοφος περὶ τῶν κύκνων εἰδικῶς, ποὺ ἐπειδὴ εἶναι ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Ἀπόλλωνα φάλλουν τὸ ὁραιότερον των τραγοῦδι, τὸ κύκνειον ἀσμα, ὅταν πρόκειται ν ἀποθάνουν ἐπειδὴ γνωρίζουν τὰ καλὰ ποὺ θὰ συναντήσουν εἰς τὴν κάτω ζωὴν, αὐτὰ ὅλα, εἰμπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ ποιητικὰ καὶ ἀν θέλετε καὶ συγκινητικά, ἀλλὰ δὲν ἰκανοποιοῦν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν τὴν ἀγωνιωδῶς στρεφομένην εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως.

Ἡ Ιουδαικὴ Θρησκεία.—Οἱ μεγάλοι προφῆται τοῦ Ἰσραὴλ

Τὴν μονοθεῖαν, τὴν πίστιν δηλαδὴ εἰς ἔνα καὶ μόνον Θεόν, δημιουργὸν αἴτιον καὶ κυβερνήτην τοῦ παντός, εὑρίσκομεν ὡς κύριον δόγμα τῆς Ἰουδαικῆς Θρησκείας τῆς ὅποίας κύριος θεμελιωτὴς ἐγένετο δ θεόπνευστος προφήτης Μωϋσῆς, ἀκμάσας περὶ τὸν δέκατον πέμπτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα. Ὅτι δ Μωϋσῆς «ἐπαιδεύθη πάσῃ οιφίᾳ Αἰγυπτίων» τὸ ἀναφέρει καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη. Ἀλλ’ ὅτι εἰς τὸ ἔργον του ὡς νομοθέτου τοῦ Ἰσραὴλ ἐνεπνεύσθη καὶ ὡδηγήθη ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ὅχι ἀπὸ δσα ἀνθρω-

ακῆκὴ Ἀπολογητικὴ